

УДК 347.23:347.43

Білецький Дмитро Михайлович,

здобувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

СПОСОБИ ТА ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Постановка проблеми. Право приватної власності знайшло своє закріплення на конституційному рівні. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно позбавленим її. Також в конституції закріплена непорушність права приватної власності, можливість примусового відчуження права приватної власності лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, і за умови попереднього й повного відшкодування їхньої вартості [6].

Право приватної власності є визначним чинником соціально-економічного розвитку суспільства, його важливість обумовлює необхідність вивчення його правової природи та гарантій його здійснення і охорони. Саме це пояснює причини його закріплення в Основному Законі держави наряду з фундаментальними основами державного та суспільного устрою. Від стабільності, «міцності» та гарантованості права приватної власності багато в чому залежить економічний добробут суспільства і держави. Обґрунтоване законодавче регулювання відносин припинення права власності, точне застосування норм про припинення права власності покликані забезпечувати його стабільність. У цьому зв'язку надзвичайної актуальності набуває вивчення інституту припинення права приватної власності.

У юридичній літературі під припиненням права власності розуміють абсолютну і безповоротну втрату правового зв'язку між власником і належної йому на праві власності річчю в результаті дії або настання різних юридичних фактів (угод, рішень суду, юридичних вчинків, подій, неправомірних дій учасників цивільних правовідносин, правомірного використання та споживання майна) [9, с. 8].

Стан дослідження теми. Питання підстав та способів припинення права власності розгляда-

лися такими вченими як О. Харченко, Є. Буртова, Е. Бутаєва, А. Коструба, С. Баранов, А. Иванов, В. Белов. Однак існують розбіжності у поглядах різних вчених на питання співвідношення понять підстави і способи припинення права власності, нерідко категорії підстави та способи змішуються й ототожнюються. Це підтверджує актуальність ґрунтовного дослідження проблематики цього питання. Отже, **мета даної статті** – визначити категорії підстава та спосіб припинення права приватної власності та з'ясувати, як вони співвідносяться між собою.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи поняття підстав припинення права приватної власності, слід відмітити, що законодавчо закріплений лише перелік самих підстав без окреслення поняття останніх.

Так, підставами припинення права власності відповідно до ст. 346 ЦК є відчуження власником свого майна; відмова власника від права власності; знищення майна; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; викуп безгосподарно утримуваних пам'яток історії та культури; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиція; конфіскація; припинення юридичної особи чи смерть власника.

Даний перелік не є вичерпним, оскільки в ч. 2 ст. 346 ЦК зазначено, що право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом [11].

Спроби дати визначення підставам припинення права власності присутні в дослідженнях вітчизняних та російських науковців. В цілому вчені сходяться у думці, що під підставами припинення будь-якого права слід розуміти юридичні факти.

Так, автори підручника «Цивільне право» за ред. В.І. Борисової зазначають, що правовідносини власності виникають, змінюються та припиняються на підставі певних юридичних фактів, які називають підставами набуття права власності [10, с. 433]. Розглядаючи підстави припинення права власності на землю, О. Кічко пропонує підставою припинення права власності розуміти передбачений законом склад юридичних фактів [5, с. 10].

Погоджуючись з А. Сергєєвим та Ю. Толстим в своїй статті Є. Буртова зазначає, що в найзагальнішому вигляді підставами припинення права власності є юридичні факти, тобто «обставини, з якими нормативні акти пов'язують будь-які юридичні наслідки: виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин» [4, с. 10]. Ті юридичні факти, з якими закон пов'язує припинення права власності, є, отже, правоприпиняючими (хоча одночасно можуть бути і правовиникаючими) [1, с. 120].

В цілому схожу думку приводить А. Коструба, однак зазначає, що підстави припинення права власності можна вважати лише умовними назвами правоприпиняючих юридичних фактів, кількість яких зводиться до чотирьох основних: припинення існування речі (знищення майна), припинення існування власника (смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи), угода про відчуження (відчуження власником свого майна, реквізиція), адміністративний акт (відмова власника від свого майна, звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника, конфіскація) [7, с. 163].

Підстави припинення права приватної власності можна умовно поділити на підстави припинення за бажанням власника (передача речі за договором, її споживання, відмова) і поза волею власника (націоналізація, конфіскація, реквізиція).

Поряд із підставами існують і способи набуття права власності. На думку А. Кічко способами припинення права власності є система засобів правового регулювання, передбачена цивільним законодавством, що забезпечує припинення права власності [5, с. 9].

А. Коструба, розглядаючи підстави припинення права власності як правоприпиняючі юридичні факти, періодично називає їх способами. Зі змісту тверджень вченого можна зробити висновок, що способи припинення права власності він також відносить до правоприпиняючих юридичних фактів [7, с. 160-161].

Як вважає В. Борисова поняття підстав та способів не слід ототожнювати: підставами набуття права власності (які йменуються ще титулами власності) є наприклад, договір купівлі-продажу, заповіт, рішення суду; способами набуття права власності є передання речі, державна реєстрація правочину або права тощо. Для договорів, які потребують нотаріального посвідчення та у певних випадках державної реєстрації, факт їх укладення служить не тільки підставою, а й способом набуття права власності [10, с. 433].

Аналізуючи значення слів «спосіб» та «підстава», звернімося до Академічного словника української мови: «Спосіб – певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. Підстава – те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь» [8]. В цьому сенсі невірним видається ототожнення підстав та способів припинення права приватної власності з огляду на тлумачення самих слів, що використані для правових категорій.

Розмежування означених понять підтримується і в російському науковому середовищі. Е. Бутаєва під способом припинення права власності пропонує розуміти конкретний правовий механізм припинення права власності на об'єкти цивільних прав. Підстава ж припинення права власності, на думку вченої, – це передбачений законом склад юридичних фактів, що є достатнім для застосування того чи іншого способу припинення права власності [3, с. 11]. На думку Є. Буртової поняття «підстава» і «спосіб» припинення права власності можна розглядати з позицій відомих філософських категорій «можливість» і «дійсність». Поняття «підстава» припинення права власності пов'язується з категорією реальної (конкретної) можливості, на відміну від абстрактної можливості, а поняття «спосіб» – з категорією «дійсність» [2, с. 8].

Висновок. В науці цивільного права виділяють підстави та способи припинення права приватної власності. Дані категорії не є тотожними, хоча й знаходяться в нерозривному зв'язку. Вбачається таке розмежування цих понять: підстава припинення права приватної власності – це правоприпиняючий юридичний факт або їх сукупність, що згідно законодавства є достатньою умовою для припинення права приватної власності; способом припинення права власності є правовий механізм припинення означеного права. Певним підставам припинення права власності відповідають конкретні способи його припинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буртова Е.И. Понятие прекращения права собственности / Е.И. Буртова // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 304 – С. 118-121.
2. Буртова Е.И. Прекращение права собственности по воле собственника в системе оснований и способов прекращения субъективного права собственности по законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е.И. Буртова. – Томск, 2011. – 240 с3. Бутаева Э.С. Прекращение права собственности помимо воли собственника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Э.С. Бутаева. – Краснодар, 2008. – 22 с.
4. Гражданское право : учебник : в 3-х т. – 6-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. – М. : ТК Велби, Проспект, 2004. – Т. 1. – 776 с.
5. Кичко А.И. Принудительное прекращение права собственности на земельные участки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. И. Кичко. – Краснодар, 2011. – 22 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
7. Коструба А.В. Понимание правопрекращающих юридических фактов с точки зрения оснований прекращения права собственности: гражданско-правовой аспект / А.В. Коструба // Часопис Київського університету права. – 2013 – № 2. – С. 159-164.
8. Словник української мови: в 11 томах. – Том 6, 1975. – С. 505; Том 9, 1978. – С. 578.
9. Харченко А. С. Основания прекращения права собственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Харченко. – К., 2007. – 20 с.
10. Цивільне право : підручник: у 2-х т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиби-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Білецький Дмитро Михайлович

СПОСОБИ ТА ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

В статті охарактеризовано способи та підстави припинення права приватної власності та розглянуто їх співвідношення.

Ключові слова: право приватної власності, способи припинення права власності, підстави припинення права власності.

Белецкий Дмитрий Михайлович

СПОСОБЫ И ОСНОВАНИЯ ПРЕКРАЩЕНИЯ ПРАВА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: РАЗГРАНИЧЕНИЕ ПОНЯТИЙ

В статье охарактеризованы способы и основания прекращения права частной собственности и рассмотрено их соотношение.

Ключевые слова: право частной собственности, способы прекращения права собственности, основания прекращения права собственности.

Biletskyi Dmytro Mykhailovych

WAYS AND CAUSES FOR TERMINATION OF PRIVATE PROPRIETARY: DISTINCTION BETWEEN THE CONCEPTS

The article describes the ways and causes for termination of private proprietary and considers their ratio.

Keywords: private ownership, causes for termination of proprietary, ways for termination of proprietary.